

*Наталія Оніщенко, доктор психологічних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України*

ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРА ВОЛОДИМИРОВИЧА ТІМЧЕНКА

*Низько схиляю голову зі словами
щирої вдячності дорогому Вчителю...*

На початку цього року психологічна наукова спільнота втратила неординарну особистість, видатного вченого, науковця, доктора психологічних наук, професора Тімченка Олександра Володимировича. Далеко не кожен із широкого кола українських учених-гуманітаріїв може похвалитися дійсно масштабними мірками своєї впізнаваності та авторитетності. Його лекції та творчі зустрічі завжди збирали велику кількість слухачів, його талантом та різноманітними ідеями захоплювались колеги, на його здобутках та наробках зросло не одно покоління талановитих вчених. Науково-дослідний та видавничий доробок О.В. Тімченка може скласти декілька томів, що включає десятки монографій, підручників, навчальних і практичних посібників, сотні статей. Наведемо тільки основні з самих значущих здобутків професора О.В. Тімченка.

Олександр Володимирович одним з перших у вітчизняній психології охарактеризував стан високої професійно-психологічної готовності до негайних і високоефективних дій фахівців екстремальних професій та запропонував науково-методичні засади формування в них психологічної стійкості (стресостійкості). Ним було розроблено теоретичну модель професійного стресу працівника ОВС, яка дає змогу встановлювати не тільки головні закономірності та механізми впливу на психіку працівника правоохоронних органів стрес-факторів оперативно-службової діяльності, а й визначати їх специфічні та неспецифічні наслідки і на основі цього будувати необхідну психопрофілактичну та психокорекційну роботу. Крім цього, ним було запропоновано цілу низку науково-методичних і практичних розробок, серед яких методика експрес-діагностики визначення типів нервової системи у працівників ОВС з посттравматичним стресовим розладом, концептуальні підходи та принципи позиції щодо організації та надання психологічної допомоги працівникам ОВС, авторський підхід щодо професіографічного опису основних професій екстремального профілю діяльності, психопрофілактичні та реабілітаційні заходи, необхідні у різноманітних ситуаціях оперативно-службової діяльності тощо.

Ще одним вектором наукових спрямувань О.В. Тімченка стали дослідження щодо психологічного забезпечення діяльності фахівців екстремальних професій, зокрема рятувальників. Під його керівництвом було розпочато вирішення наукових завдань щодо: визначення оцінки напруженості праці та психофізіологічної «вартості» основних видів діяльності в межах ДСНС України; вивчення психологічного впливу різноманітних стрес-факторів службової діяльності на персонал ДСНС України; розробки новітніх методів та психотехнологій в межах професійно-психологічної підготовки персоналу ДСНС

до дій в кризових, екстремальних та надзвичайних ситуаціях службової діяльності; вдосконалення професійно-психологічної підготовки персоналу ДСНС

з забезпечення особистої безпеки та виживання в ризиконебезпечних ситуаціях службової діяльності; діагностики, профілактики та корекції негативних психічних станів, які виникають у фахівців-рятувальників під впливом ризиконебезпечних ситуацій службової діяльності; розробки сучасних методів постекстремальної роботи з працівниками екстремальних професій, а також психологічного забезпечення відновлювального періоду діяльності особового складу після виконання складних завдань службової діяльності.

У 2006 р. за ініціативою О.В. Тімченка на базі провідного навчального закладу системи ДСНС України – Національного університету цивільного захисту України (м. Харків) було створено науковий підрозділ, якому не було аналогів ані в Україні, ані за її межами – це була науково-дослідна лабораторія екстремальної та кризової психології. Цьому передувала кропітка робота, яка була проведена групою вчених на чолі з О.В. Тімченком, щодо обґрунтування та створення відповідної законодавчої бази, яка б регламентувала роль та місце психолога в осередку надзвичайної ситуації. Як перший керівник новоствореної унікальної лабораторії, її інтелектуально-організаційний і духовний лідер, О.В. Тімченко організував безпрецедентне за обсягом, злободенністю проблем і праксеологічною спрямованістю проведення наукових досліджень в галузі екстремальної та кризової психології.

Протягом своєї науково-педагогічної діяльності Олександр Володимирович Тімченко успішно реалізовував свої творчі задуми та наукові пошуки через своїх численних учнів – кандидатів і докторів психологічних наук, у результаті чого було зроблено вагомий внесок у розвиток вітчизняної психології, зокрема психології діяльності в особливих умовах та юридичної психології. Так, тільки в спеціалізованій вченій раді Національного університету цивільного захисту України, за безпосередньою участю та науковим керівництвом О.В. Тімченка за останні 10 років відбулись захисти більше 80 дисертацій зі спеціальності 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах», в тому числі шести докторських.

Відданий патріот, який багато років свого життя присвятив служінню Батьківщині, підготовці військових, правоохоронців, рятувальників, екстремальних психологів та інших фахівців, був взірцем виконання громадянського обов'язку, наукової сумлінності, доброчесності та людяності. О.В. Тімченко був одним з найавторитетніших учених, які стояли у витоків української наукової школи екстремальної психології та які продовжують розвивати основні її напрямки, вирішуючи найскладніші наукові проблеми та науково-практичні завдання, тим самим укріплюючи методологічну основу сучасної психології діяльності в особливих умовах. Його високий професіоналізм і глибинність знань, принциповість і доброзичливість, інноваційність думки і прогностичність мислення забезпечили створення потужного наукового осередку екстремальної психології не тільки на Харківщині, а і по всій Україні. Йому вдалося зібрати навколо себе людей, які переймаються питаннями психології діяльності в особливих умовах та розвивають українську екстремальну та кризову психологію. На превеликий жаль, всі дослідження, які були ініційовані професором О.В. Тімченком на початку повномасштабного вторгнення, будуть реалізовуватись вже без його участі, але розпочата ним справа буде продовжуватись і розвиватись його чисельними учнями – представниками Харківської школи екстремальної та кризової психології.

Література

1. Оніщенко Н.В. На службі батьківщині та психології: науково-дослідна, організаційно-практична та науково-педагогічна діяльність професора О.В. Тімченка / В. О. Лефтеров, Н. В. Оніщенко, І. І. Приходько // Вісник Національного університету оборони України. - 2017. - Вип. 1. - С. 135–141. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2017_1_23

Надійшла до редколегії: 05.05.2025

Прийнята до друку: 29.05.2025